

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του
Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης**

σε συνεργασία με το

**ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε.
και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»**

**ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΨΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΜΠΕΙΡΙΩΝ ΚΩΦΩΝ/ΒΑΡΗΚΟΩΝ
ΑΤΟΜΩΝ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΠΟΡΕΙΑ**

**INVESTIGATING THE VIEWS AND EXPERIENCES OF DEAF/HARD HEARING PEOPLE
REGARDING THEIR LEARNING PATHWAY**

της

Τσιάβα Μαλβίνας

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1η Επιβλέπουσα: Συριοπούλου- Δελλή Χριστίνα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Τμήμα Εκπαιδευτικής & Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

2η Επιβλέπουσα: Δρ. Σταθοπούλου Αγάθη, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια- Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

3η Επιβλέπουσα: Δρ. Καραμπατζάκη Ζωή, Συνεργαζόμενη Ερευνήτρια- Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ»

Αθήνα

2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα ερευνητική εργασία σκοπός ήταν να μελετηθεί η εκπαιδευτική πορεία των κωφών/βαρήκων ενηλίκων, οι οποίοι συμμετείχαν σε σχετική συνέντευξη στη νοηματική γλώσσα και ερωτήθηκαν για τις απόψεις και τις εμπειρίες τους αναφορικά με ζητήματα που άπτονται του θέματος.

Προκειμένου να διεκπεραιωθεί η μελέτη ακολουθήθηκε η ποιοτική μεθοδολογία, με το ερευνητικό εργαλείο της ημι-δομημένης συνέντευξης. Πιο συγκεκριμένα, συμμετείχαν 10 κωφοί/βαρήκοι ενήλικες, από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Επίσης, η ανάλυση των ευρημάτων που ακολουθήθηκε είναι η ανάλυση του περιεχομένου.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η εκπαιδευτική πορεία των κωφών/βαρήκων χαρακτηρίζεται από ελλείψεις και δυσκολίες, καθώς δεν υπάρχει κρατική μέριμνα για την εκπαίδευση, αλλά και για τον λόγο ότι η ίδια η κοινωνία δεν έχει αποδεχτεί την κώφωση/βαρηκοΐα. Ακόμα, το κατάλληλο εκπαιδευτικό πλαίσιο για έναν κωφό/βαρήκο αποτελεί το σχολείο ακουόντων με τμήμα ένταξης κωφών/βαρήκων μέσα.

Επιπλέον, τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι κωφοί/βαρήκοι είναι η δυσκολία στην επικοινωνία, η άνιση εκπαίδευση, το χαμηλό γνωστικό και μαθησιακό επίπεδο, η χαμηλή ποιότητα εκπαίδευσης, η αδιαφορία και η άγνοια των εκπαιδευτικών προς εκείνους και τις δυσκολίες που υπάρχουν, η περιθωριοποίηση, το bullying και η έλλειψη αλληλοαποδοχής.

Στη συνέχεια, η συνεργασία γονέων-εκπαιδευτικών δεν είναι ξεκάθαρο αν υπάρχει στο παρόν, καθώς υπήρξε αρκετός προβληματισμός από τους συμμετέχοντες, λέγοντας πως μάλλον υπάρχει, και υπάρχει και δεν υπάρχει, παλιά υπήρχε αλλά τώρα όχι, είτε ότι δεν υπάρχει, αλλά πολλοί είπαν ότι εξαρτάται από την οικογένεια, το σχολείο και τους μαθητές. Βέβαια, από την εμπειρία τους, οι επτά στους δέκα αναφέρουν ότι οι γονείς τους είχαν καλή συνεργασία με το σχολείο.

Από την άλλη πλευρά, οι απαιτήσεις προς την οικογένεια, με σκοπό να ανταποκριθεί στις ανάγκες του κωφού/βαρήκου παιδιού τους αφορούν την καλή επικοινωνία και συνεργασία, την εκμάθηση νοηματικής γλώσσας, την επαφή του παιδιού με άλλους

κωφούς/βαρήκοους από μικρή ηλικία, την περαιτέρω εκπαίδευση στο σπίτι, τη συνεργασία τους με το σχολείο, τη συνέχιση του εκπαιδευτικού έργου και στο σπίτι και την αποδοχή του ίδιου τους του παιδιού.

Παράλληλα, οι απαιτήσεις προς τους κωφούς/βαρήκοους μαθητές ήταν κατά κύριο λόγο ίδιες με αυτές των ακουόντων (ανάγνωση, γραφή, προφορικός λόγος).

Επιπρόσθετα, πέντε συμμετέχοντες δήλωσαν τον προβληματισμό τους για την ένταξη των κωφών/βαρήκων και είπαν πως είτε δεν υπάρχει πραγματική ένταξη, είτε ότι είναι δύσκολη, είτε είναι ανεπαρκής, ενώ δύο είπαν ότι υπάρχει μόνο σε ένα σχολείο της Πάτρας. Υπήρχαν και άλλοι που δεν γνώριζαν αν υπάρχει, αν αποδίδει και βοηθάει πραγματικά.

Οι προτάσεις των κωφών/βαρήκων για την πραγματική ένταξη περιλαμβάνουν την καλή επικοινωνία και συνεργασία παιδιού-οικογένειας-σχολείου, την γνώση νοηματικής γλώσσας, την ίση παροχή πληροφοριών προς τους κωφούς/βαρήκοους, την ισότιμη εκπαίδευση, την άρση διακρίσεων και περιθωριοποίησης, τη συμπερίληψη και ορθή ένταξη από το νηπιαγωγείο μέχρι το λύκειο, την αλλαγή τρόπου διδασκαλίας, τον καθαρό και αργό λόγο των εκπαιδευτικών, την παροχή εξειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού και διερμηνέων, την ύπαρξη τμήματος κωφών στο σχολείο ακουόντων, την ευαισθητοποίηση από τους ακούοντες προς τους κωφούς/βαρήκοους και το αντίστροφο, την αλληλεγγύη και στήριξη από όλα τα πλαίσια, τη διαμόρφωση ειδικών προγραμμάτων ενίσχυσης αποδοχής και συνεργασίας κωφών/βαρήκων-ακουόντων, τη διδαχή μαθημάτων που αφορούν τη ζωγραφική, μουσική, θέατρο και γυμναστική, καθώς και την παροχή υποτιτλισμού όταν μιλάει ο εκπαιδευτικός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσσες:

- Allen, T. E. & Karchmer, M. A. (1981). Influences on academic achievement of hearingimpaired students born during the 1963-65 rubella epidemic. *Directions*, 2, 40-54.
- Allen, T. E. (1986). Patterns of academic achievement among hearing impaired students: 1974 and 1983. In A.N. Schildroth & M.A. Karchmer (Eds), *Deaf children in America*, CA: College Hill Press.
- Anderson, J. (1996). *Merging teaching effectiveness, learning outcomes and curricular changes with the diverse student needs of 21st century*. Keynote address presented at the Professional and Organizational Development Network in Higher Education (POD). Salt Lake City. Utah.
- Angelides, P. & Aravi, C. (2006/2007). A comparative perspective on the experiences of deaf and hard of hearing individuals as students at mainstream and special schools, *American Annals of the Deaf*, 151 (3), 476-487.
- Argyropoulos, V. S., & Nikolarazi, M. A. (2009). Developing inclusive practices through collaborative action research. *European Journal of Special Needs Education*, 24(2), 139-153.
- Barnes, C., & Mercer, G. (2003). *Disability*. London: Polity Press.
- Bedoin, D. (2011). English teachers of deaf and hard of hearing students in French schools: needs, barriers and strategies. *European Journal of Special Needs Education*, 26(2), 159-175.
- Boutin, D. (2008). Persistence in postsecondary environments of students with hearing impairments. *Journal of Rehabilitation*. Ανακτήθηκε στις 3 Φεβρουαρίου, 2022 από: https://www.researchgate.net/publication/260933509_Persistence_in_postsecondary_environments_of_students_with_hearing_impairments

- Borgna, G., Convertino, C., Marschark, M., Morrison, C., & Rizzolo, K. (2010). Enhancing deaf students' learning from sign language and text: Metacognition, modality, and the effectiveness of content. *Journal of Deaf Studies and Education*. 16, Vol. 1, pp. 79-100.
- Cambra, C. (1996). A comparative study of personality descriptors attributed to the deaf, the blind, and individuals with no sensory disability. *American Annals of the Deaf*, 141(1), 24-28.
- Cawthon, W. S. (2001). Teaching strategies in inclusive classrooms with deaf students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 6, Vol. 3, pp. 212-225.
- Chute, P. (2012). College experience for young adults with hearing loss. *Deafness & Education International*, 14(1), 60-65.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London: New York: Routledge.
- Colin, D. (1978). *Psychologie de l'enfant sourd*. Paris: Masson.
- Connor, L. E. (1975). *Mainstreaming the special school. Proceedings of the International Congress on Education of the Deaf, August*. Tokyo, Japan.
- Corker, M. (1995). *Counselling: the deaf challenge*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Culpepper, B. (2003). Identification of permanent childhood hearing loss through universal newborn hearing screening programs. In B. Bodner-Johnson & M. Sass-Lehrer (Eds), *The young deaf or hard of hearing child: A family-centered approach to early education* (vol. 4, pp. 99-126). Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
- Densham, J. (1995). *Deafness, children and the family: a guide to professional practice*. England: Ashgate Publishing.
- Easterbrooks, S. R., & Estes, E. L. (2007). *Helping deaf and hard of hearing students to use spoken language, a guide for educators and families*. (p. 55). Thousand Oaks, CA: Corwin Pr.

- Erler, S. F., & Garstecki, D. C. (2002). Hearing loss- and hearing-aid-related stigma: Perceptions of women with age-normal hearing. *American Journal of Audiology*, 11(2), 83- 91.
- Fernandes, J. K. (1997). Deaf education: A state of emergency. *Washington, DC: Gallaudet University, Laurent Clerc National Deaf Education Center. Retrieved on April, 30, 2002.*
- Foster, S. (1989). Social alienation and peer identification: a study of the social construction of deafness. *Human Organization*, 48(3), 226-235.
- Foster, S., Long, G., & Snell, K. (1999). Inclusive instruction and learning for deaf students in postsecondary education. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 4, Vol. 3, pp. 225-235.
- Girgin, M.C. (2006). History of higher education provision for the deaf in Turkey and current applications at the Anadolu University. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 5(3), 12-19.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2002). *Handbook of interview research context and method*. Thousand Oaks; London: Sage publications.
- Hadjikakou, K., & Hartas, D., (2008). Higher education provision for students with disabilities in Cyprus. *Higher Education*, 55(1), 103–119.
- Hadjikakou, K., Petridou, L., & Stylianou, C. (2008). The academic and social inclusion of oral deaf and hard-of-hearing children in Cyprus secondary general education: Investigating the perspectives of the stakeholders. *European Journal of Special Needs Education*, 23(1), 17-29.
- Hanks, J. A., & Velaski, A. (2003). A summertime collaboration between speechlanguage pathology and deaf education. *Teaching Exceptional Children*, 36(1), 58-63.
- Higgins, P. & Nash, J. E. (1996). *Understanding deafness socially: continuities in research and theory*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas.

- Hitchcock, G., & Hughes, D. (1995). *Research and the teacher : a qualitative introduction to school-based research*. London, New York : Routledge.
- Holt, J. (1994). Classroom attributes and achievement test scores for deaf and hard of hearing students. *American Annals of the Deaf*, 139, 430-437.
- Hyde, M., Punch, R., Power, D., Hartley, J., Neale, J. & Brennan, L. (2009). The experiences of deaf and hard of hearing students at a Queensland University: 1985–2005. *Higher Education Research & Development*, 28(1), 85-98.
- Jensema, C. (1975). *The relationship between academic achievement and the demographic characteristics of hearing impaired children and youth* (Series R, No. 2). Washington: Gallaudet College Office of Demographic Studies.
- Kimani, C. W. (2012). *Teaching deaf learners in Kenyan classrooms*. Doctoral thesis, University of Sussex.
- Kluwin, T. & Moores, D. F. (1985). The effects of integration on the achievement of hearing impaired adolescents. *Exceptional Children*, 52, 153 – 160.
- Kluwin, T. N. & Stinson, M. S. (1993). *Deaf students in local public high schools: Backgrounds, experiences and outcomes*. Springfield, IL: Charles C. Thomas.
- Knors, H. & Hermans, D. (2010). Effective instruction for deaf and hard-of-hearing students: [book auth.] Marschark M Spencer PE. *Oxford Handbook of Deaf Studies, Language and Education Vol.2*. Oxford : Oxford University Press, pp. 57-71.
- Lampropoulou, V. (2005). Inclusion: What do we really mean? Στο V. Lampropoulou, (Επιμ.), *The inclusion of Deaf people in Education and Society: International Perspectives*. Patras: PDEE, University of Patras.
- Lang, H. G. (2002). Higher Education for Deaf Students: Research Priorities in the New Millennium, *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 7 (4), 267-280.
doi:10.1093/deafed/7.4.267

- Lepot-Froment, C. & Clerebaut, N. (1996). *L' enfant sourd*. Belgium: De Boeck Université.
- Liben, S. L. (1978). "The Development of Deaf Children: An Overview of Issues" in Lynn S. Liben (ed.) *Deaf children: developmental perspectives* (p. 3-5). New York: Academic Press.
- Lodico, M. G., Spaulding, D. T., Voeglte, K. H. (2010). *Methods in Educational Research: From Theory to Practice*. (Second Edition). USA: Jossey- Bass.
- Luckner, J. (2010). Preparing teachers of students who are deaf and hard of hearing. [book auth.] Marschark M Spencer PE. *The Oxford Handbook of Deaf Studies, Language, and Education, Vol. 2*. Oxford : Oxford University Press, pp. 41-56.
- Mangrubang, F. (2004). Preparing elementary education majors to teach science using an inquiry-based approach: the full option science system. *American Annals of the Deaf*, 149(3), 290–303.
- Marlatt, E. A. (2004). Practical knowledge storage among preservice, novice, and experienced educators of students who are deaf and hard-of-hearing. *Exceptional Children*, 70(2), 201-214.
- Marschark, M., Sapere, P., Convertino, C., & Seewagen, R. (2005). Access to postsecondary education through sign language interpreting. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 10(1), 38-50.
- Marschark, M., Leigh, G., Sapere, P., Burnham, D., Convertino, C., Stinson, M., ... Noble, W. (2006). Benefits of sign language interpreting and text alternatives for deaf students' classroom learning. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11(4), 421-437.
- Meadow, K.P. (1980). *Deafness and child development*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Moore, D. F. (1987). *Educating the deaf: Psychology, principles, and practices*. 3rd ed. Boston, MA: Houghton Mifflin.

- Nikolarazi, M., & Hadjikakou, K. (2006). The role of educational experiences in the development of deaf identity. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*, 11(4), 477–492. <https://doi.org/10.1093/deafed/enl003>.
- Nunes, T., Pretzlik, U. & Olsoon, J. (2001). Deaf children's social relationships in mainstream schools. *Deafness and Education International* 3 (3), 123-136.
- Oliver, M. (1990). *The individual and social model of disability*. On People with established locomotor disabilities in hospitals. Workshop of the living options group and the research unit of the Royal College of Physicians.
- Oliver, M. (1996). *Understanding disability: from theory to practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Oliver, M. (1999). The disability movement and the professions. *British Journal of Therapy and Rehabilitation*, 6(8), 377-379.
- Oliver, M. (2009). *Understanding Disability: From Theory to Practice*. New York: Palgrave Macmillan.
- Patton, M Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). London: New Delhi.
- Piché, G., & Hubert, J. (2007). La construction sociale du handicap: regard sur la situation des jeunes sourds. *Nouvelles pratiques sociales*, 20(1), 94-107.
- Porter, J., Camerlengo, R., DePuye, M., & Sommer M. (1998). Campus life and the development of postsecondary deaf and hard of hearing students: Principles and practices. Ανακτήθηκε στη 1 Φεβρουαρίου, 2022 από https://dcmp.org/learn/static-assets/570_report-on-campus-life.pdf
- Powel, D., Hyde, M., Punch, R. (2013). Inclusion in postsecondary institutions with small numbers of deaf and hard-of-hearing students: Highlights and challenges. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 19, Vol. 1, pp. 126-140. 144.

- Ramsey, C. L. (2002). *Deaf children in public schools: Placement, context and consequences*. Washington: Gallaudet University Press.
- Reich, C., Hambelton, D. & Houldin, B. K. (1977). The integration of hearing impaired children in regular classrooms. *American Annals of the deaf*, 122, 534-543.
- Richardson, J. T. E., Barnes, L. & Fleming, J. (2004). Approaches to studying and perceptions of academic quality in deaf and hearing students in higher education. *Deafness and Education International*, 6(2), 100-122.
- Richardson, J., Marschark, M., Sarchet, & Sapere, T. P. (2010). Deaf and hard-of-hearing students' experiences in mainstream and separate postsecondary education. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 15, Vol. 4, pp. 358-382.
- Santos Rego, M. & Nieto, S. (2000). Multicultural / intercultural teacher education in two contexts: lessons from the United States and Spain, *Teaching and Teacher Education*, 16, 413-427.
- Schick, B., Williams, K., Kupermintz, H. (2005). Look who's being left behind: Education interpreters and access to education for deaf and hard-of-hearing students. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education*. 11, Vol. 1, pp. 3-20.
- Schlesinger, H. S. & Meadow, K. P. (1972). *Sound and sign: Childhood deafness and mental health*. Berkeley: University of California Press.
- Silverman, D. (2000). *Doing qualitative research: A practical handbook*. London: Thousand Oaks.
- Stinson, M. S., & Kluwin, T. N. (2003). Educational consequences of alternative school placements. In M. Marschark & P. E. Spencer (Eds). *Deaf studies, language, and education* (vol.4, pp. 52-64). New York: Oxford University Press.
- Storbeck, C. (1997). *Deaf Adults' Emic Views on Deaf Education in South Africa Looking Back To Improve the Future*. [S.l.] : Distributed by ERIC Clearinghouse, <https://eric.ed.gov/?id=ED406808>

Sutton-Spence, R. & Woll, B. (1999). *The Linguistics of British Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

Turkington, C. (1997). *The hearing loss sourcebook: a complete guide to coping with hearing loss and where to get help*. New York : Plume.

Ελληνόγλωσσες:

Αβραμίδης, Η., & Καλύβα, Ε. (2006). *Μέθοδοι Έρευνας στην Ειδική Αγωγή: Θεωρία και Εφαρμογές*. Αθήνα : Παπαζήση.

Bell, J. (1999). *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής έρευνας*. Αθήνα: Gutenberg.

Γρουμπός, Ε. (2013). *Η ακαδημαϊκή και κοινωνική συμμετοχή των κωφών παιδιών στα σχολεία γενικής αγωγής της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Πατρών, Πάτρα.

Δημόπουλος, Α. (2010). Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ειδικής αγωγής και η Σύμβαση του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ανθρώπων με αναπηρία: Νέες προκλήσεις, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, 8-10 Οκτωβρίου 2010, Έρευνα, Εκπαιδευτική Πολιτική και Πράξη στην Ειδική Αγωγή, Εκδότης: Πανεπιστήμιο Αιγαίου: Πρόγραμμα Συμβουλευτική και Μεθοδολογία Ψυχολογικής Έρευνας.

Ζαφειράτου-Κολιούμπα, Ε. (1994). *Γνωριμία με την κώφωση*. Αθήνα: Έλλην.

Heward, L. W. (2011). *Παιδιά με ειδικές ανάγκες, Μια εισαγωγή στην Ειδική Εκπαίδευση*, Δαβάζογλου, Α., & Κόκκινος, Κ.,(επιμ.). Αθήνα: Τόπος.

Ιωσηφίδης, Θ. (2003). *Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

- Κάτσικας, Χ. (1995). Οικογένεια και σχολική επίδοση. *Νέα παιδεία*, 74, 67-77.
- Καραπαναγιώτου Μ., Χατζοπούλου Μ. (2014). *Οδηγός Διαφοροποιημένης Εκπαίδευσης για Κωφούς και Βαρήκοους Μαθητές, Πρόγραμμα Μέτρων Εξατομικευμένης Υποστήριξης Μαθητών με Αναπηρίες με τη χρήση Νέων Τεχνολογιών και Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Υλικού*. Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων – Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ι.Ε.Π.). Αθήνα.
- Κοντοπούλου, Μ (2007). *Παιδί και Ψυχοκοινωνικές δυσκολίες*. Αθήνα: Gutenberg.
- Κοτσάνη, Ι., & Δόικου, Μ. (2015). Κοινωνικές σχέσεις των ατόμων με κώφωση με ακούοντες συνομηλίκους τους κατά τη σχολική φοίτηση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 60(0).
- Κουρμπέτης, Β., Αδαμοπούλου, Α., & Φερεντίνος, Σ. (2005). Αξιολόγηση της Εκπαίδευσης των Κωφών από Κοινότητες Κωφών της Ευρώπης: Μια Διακρατική Συγκριτική Μελέτη. *Εκπαίδευση και Επιστήμη*, 1(2), 169-196.
- Κουρμπέτης, Β., & Χατζοπούλου, Μ. (2010). *Μπορώ και Με τα Μάτια μου. Εκπαιδευτικές Προσεγγίσεις για κωφούς μαθητές*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κυριαζή, Ν. (2009). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των Μεθόδων και των Τεχνικών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Λαμπροπούλου, Β. (1997). Οι απόψεις και οι εμπειρίες κωφών μαθητών από τη φοίτησή τους σε σχολεία ειδικής και γενικής εκπαίδευσης. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, 93, (60-69).
- Λαμπροπούλου, Β. (1998). *1^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών Επιστημόνων ΣΜΕΑ Κωφών και Βαρηκόων, Η κοινωνία και οι Κωφοί - κοινότητα και κουλτούρα Κωφών*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. - ΥΠ.Ε.Π.Θ: Πάτρα.
- Λαμπροπούλου, Β. (1998). *2^ο Εκπαιδευτικό Πακέτο Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών και Ειδικών Επιστημόνων ΣΜΕΑ κωφών και βαρηκόων. Διάγνωση-Αποκατάσταση Βαρηκοΐας. Συμβουλευτική Γονέων και Έγκαιρη Παρέμβαση*. Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ.-ΥΠ.Ε.Π.Θ: Πάτρα.

- Λαμπροπούλου, Β. (1999). *3^ο Εκπαιδευτικό πακέτο επιμόρφωσης: Εκπαίδευση και κωφό παιδί*. Πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ Ι-ΥΠ.Ε.Π.Θ., Μονάδα Ειδικής Αγωγής/Κωφών Π.Τ.Δ.Ε. Παν/μίου Πατρών.
- Λαμπροπούλου, Β., Χατζηκακού, Κ., & Βλάχου, Γ. (2003). *Η ένταξη και η συμμετοχή των κωφών/βαρήκων μαθητών σε σχολεία με ακούοντες μαθητές*. ΠΤΔΕ. Μονάδα Αγωγής Κωφών.
- Μαντζίκος, Κ. & Κατσάρη, Α. (2015). *Η Ένταξη των Κωφών/Βαρήκων στην Ελλάδα. Ψηφιακή Πύλη Ειδικής Αγωγής*. Ανακτήθηκε στις 27 Ιανουαρίου, 2022, από https://www.researchgate.net/publication/303894139_Mantzikos_K_Katsare_A_2015_E_Entaxe_ton_KophonBarekoon_sten_Ellada_Psephiake_Pyle_Eidikes_Agoges_wwwspe_cialeducationgr_Mantzikos_K_Katsari_A_2015The_Inclusion_of_Deaf_Hard_of_Hearing_people_in_Greece
- Mason, J. (2003). *Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Moore, D. F. (2007). *Εκπαίδευση και κώφωση. Ψυχολογική προσέγγιση, αρχές και πρακτικές*, Ζώνιου- Σιδέρη, Α. & Ντεροπούλου- Ντέρου, Ε., (επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Moore, D. F. (2011). *Εκπαίδευση και Κώφωση, Ψυχολογική Προσέγγιση, Αρχές και Πρακτικές* (επιμ): Ζώνιου- Σιδέρη, Α.- Ντεροπούλου- Ντέρου, Ε. Αθήνα: Πεδίο.
- Μπρούζος, Α. (2008). *Σχολείο και οικογένεια*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νικολαράιζη, Μ., Παπανικολάου, Φ., & Μπαρμπαργύρη, Κ. (2006). Η πρόσβαση του κωφού παιδιού στο αναλυτικό πρόγραμμα. *Πρακτικά 9ου Παγκύπριου συνεδρίου Παιδαγωγικής Εταιρίας Κύπρου* (σσ. 822-834). Λάρνακα.
- Νικολαράιζη, Μ. (2008). *Σημειώσεις για το μάθημα Εισαγωγή στη Βαρηκοία- Κώφωση*. Βόλος 2007-2008. Ανακτήθηκε στις 6 Φεβρουαρίου, 2022 από http://e-learning.sch.gr/pluginfile.php/85078/mod_resource/content/1/%CE%A3%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%202009_2.pdf

- Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2004). Συνεργασία σχολείου-οικογένειας: δυνατότητες και περιορισμοί. *Επιστήμες της αγωγής*, 4, 21-33.
- Παναγιώτου, Μ., Τσιάνικα, Β. & Συμεωνίδου, Σ. (2012). Η αναπηρία στην κοινωνία και στο σχολείο: Αντώνης Ρέλλας σκηνοθέτης - πολίτης με αναπηρία, στο Τσαγγαρίδου, Ν., Μαύρου, Κ., Συμεωνίδου, Σ., Φτιάκα, Ε., Συμεού, Λ. & Ηλία, Ι. (Επιμ.). Η Κρίση και ο Ρόλος της Παιδαγωγικής: Θεσμοί, αξίες, κοινωνία (315 - 328), *Πρακτικά του 12ου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Κύπρου*, 8-9 Ιουνίου 2012, Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Παντελιάδου, Σ. (1995). Η θέση των μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη συνηθισμένη τάξη: μια ερευνητική προσέγγιση. *Σύγχρονη Εκπαίδευση (83-83)*, (90-96).
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2004). Συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας παιδιών με διαταραχές όρασης: προβλήματα και μέθοδοι αντιμετώπισής τους. *Εκπαίδευση και Επιστήμη*, 1, 35-49.
- Πολυχρονοπούλου, Σ. (2012). *Παιδιά και Έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*. Αθήνα: Διάδραση.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σάλμοντ, Ε. (2004). *Συμβουλευτική οικογένειας ατόμων με ειδικές ανάγκες - Πρώιμη παρέμβαση: η περίπτωση της κώφωσης* (Αδημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Slee, R. (2004). Ενταξιακή εκπαίδευση και εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στη Νέα Εποχή. Στο ΖώνιουΣιδέρη, Α. & Η. Σπανδάγου (επιμ.), *Εκπαίδευση και Τύφλωση. Σύγχρονες Τάσεις και Προοπτικές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 31-42.
- Smith, P.B. & Bond, M.H. (2011). *Διαπολιτισμική Κοινωνική Ψυχολογία* (Β. Κάγκου, Μτφρ). Αθήνα: Gutenberg.

Σούλης, Σ.Γ. (2013). *Εκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα: Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.με.Α). Ανακτήθηκε στις 6 Φεβρουαρίου, 2022 από http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/10630/1607_%CE%B5%CE%BA%CF%80%CE%B1%CE%AF%CE%B4%CE%B5%CF%85%CF%83%CE%B7%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%B1.pdf

Σταλίκας, Α. Β. (2005). *Μέθοδοι έρευνας στην ψυχολογία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Στρουμπή, Δ. (2013). *Η διερεύνηση των απόψεων και των εμπειριών των κωφών και βαρήκων φοιτητών για την ακαδημαϊκή και κοινωνική τους πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση* (Αδημοσίευτη Μεταπτυχιακή εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Συμεού, Λ. (2003). Σχέσεις σχολείου-οικογένειας: έννοιες, μορφές και εκπαιδευτικές συνεπαγωγές. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 36, 101-113.

Τσιμπιδάκη, Α., (2007). *Παιδί με ειδικές ανάγκες, οικογένεια και σχολείο. Μια σχέση αλληλεπίδρασης*. Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός.

Verma, G. K. & Mallick, K. (2004). *Εκπαιδευτική Έρευνα, Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Τεχνικές*. Στο Παπασταμάτης Α. (επιμ.), μτφρ. Ε. Α. Γρίβα. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Wheen, F. (2006). *Καρλ Μαρξ, το κεφάλαιο: Η βιογραφία ενός ημιτελούς αριστουργήματος*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Χριστοφή, Μ. (2013). *Εκπαιδευτικό εγχειρίδιο: Προσβασιμότητα και Αναπηρία* (No 4). Αθήνα: Team Work Communication Ε.Σ.Α.μεΑ.

Διαδικτυακοί τόποι:

Ιστορία κωφών παγκόσμια. (χ.η.). Ανακτήθηκε στις 22 Ιανουαρίου, 2022, από

<https://noimatiki-kivotos-polyhoros.gr/index.php/home-8/home-10/home-12>

Ιστορία των κωφών στην Ελλάδα. (χ.η.). Ανακτήθηκε στις 23 Ιανουαρίου, 2022, από

<https://noimatiki-kivotos-polyhoros.gr/index.php/home-8/home-10/home-11>

The Glossary of Education Reform. (2013). *Learning Pathway*. Ανακτήθηκε στις 11 Μαρτίου, 2022, από <https://www.edglossary.org/learning-pathway/>

Τηλιακού, Κ. (2014). *Ο κοινωνικός ρατσισμός στην κοινωνία του σήμερα*. Ανακτήθηκε στις 16 Φεβρουαρίου, 2022, από <https://rodosreport.gr/koinonikos-ratsismos/>

Τρικκαλιώτης, Ι.(2001). *Κοινωνική και εκπαιδευτική ένταξη των ατόμων με κώφωση*. Ανακτήθηκε στις 16 Φεβρουαρίου, 2022, από <https://docplayer.gr/222509477-Koinoniki-kai-ekpaideytiki-entaxi-ton-atomon-me-kofosi.html>

Θεσμικό πλαίσιο- Νομοθεσία:

Ν. 1268/1982. Για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων.

Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 87/Α/16-7-1982).

Ν. 2916/2001. Διάρθρωση της ανώτατης εκπαίδευσης και ρύθμιση θεμάτων του τεχνολογικού τομέα αυτής. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (ΦΕΚ 114/Α/11-6-2001).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτήματα Συνέντευξης

Προσωπικές πληροφορίες/ Δημογραφικά στοιχεία κωφών/βαρήκων- Ερωτήσεις κλειστού τύπου

- Πως ονομάζεστε;
- Πόσο χρονών είστε;
- Ποιος είναι ο τόπος διαμονής σας;
- Ποια είναι η ακουολογική σας ταυτότητα, κωφός ή βαρήκοος; Πως την αποκτήσατε, επίκτητα ή εκ γενετής;
- Οι γονείς σας είναι ακούοντες ή κωφοί/βαρήκοοι;
- Σε ποιους τύπους σχολείων φοιτήσατε;
- Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο (δευτεροβάθμια- υποχρεωτική εκπαίδευση, τριτοβάθμια εκπαίδευση κ.α.);
- Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση;

Ερωτήσεις συνέντευξης- Ανοιχτού τύπου

1. Απόψεις και εμπειρίες κωφών/βαρήκων για το τι είναι εκπαίδευση γι'αυτούς:

1.α) Τι θεωρείτε πως είναι η εκπαίδευση για εσάς; Ποια είναι η εμπειρία σας αναφορικά με το θέμα αυτό;

2. Απόψεις και εμπειρίες κωφών/βαρήκων αναφορικά με το εκπαιδευτικό πλαίσιο και τα εμπόδια στο σχολικό περιβάλλον:

2.α) Ποιο θεωρείτε ότι είναι το καταλληλότερο εκπαιδευτικό πλαίσιο για τους κωφούς/βαρήκοους μαθητές;

2.β) Ποια νομίζετε πως είναι τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι κωφοί/βαρήκοοι μαθητές στο σχολικό περιβάλλον;

2.γ) Ποιο είναι το καταλληλότερο εκπαιδευτικό πλαίσιο φοίτησης για εσάς με βάση τη συνολική εμπειρία σας;

2.δ) Ποια εμπόδια αντιμετωπίσατε ως κωφός-η/βαρήκοος-η μαθητής-τρια στο σχολικό σας περιβάλλον;

3. *Απόψεις και εμπειρίες κωφών/βαρήκων για τον ρόλο των γονέων στην εκπαίδευσή τους:*

3.α) Πιστεύετε πως υπάρχει συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας;

3.β) Τι πιστεύετε ότι απαιτείται από τους γονείς, με σκοπό να ανταποκριθούν στις ανάγκες των κωφών/βαρήκων παιδιών τους;

3.γ) Πως ήταν το δικό σας σχολείο αναφορικά με τη συνεργασία με την οικογένειά σας;

3.δ) Τι απαιτούσε από εσάς τους ίδιους το σχολείο σας; Απαιτούνταν τα ίδια πράγματα και από τους υπόλοιπους συμμαθητές σας;

4. *Απόψεις, εμπειρίες και προτάσεις κωφών/βαρήκων για την ένταξή τους στο σχολείο:*

4.α) Πιστεύετε πως υπάρχει πραγματική ένταξη των κωφών/βαρήκων στο σχολικό περιβάλλον;

4.β) Με βάση την εμπειρία σας, τι προτείνετε να γίνει, ώστε να επιτευχθεί τελικά αυτή η ένταξη;